

Araştırma makalesi / Research article • DOI: 10.48071/sbuhemsirelik.773332

Çocuğu Hastanede Yatan Ebeveynlerin Akılcı İlaç Kullanımına Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi

The Determination of Attitudes of Parents, Whose Child is Hospitalized, towards Rational Drug Use

Diler Yılmaz¹

Yazarların ORCID numaraları / ORCID IDs of the authors:
D.Y. 0000-0003-4043-0411

¹Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı/ Balıkesir

Sorumlu yazar / Corresponding author: Diler Yılmaz,
E-posta: daydin@bandirma.edu.tr

Geliş tarihi / Date of receipt: 24.07.2020
Kabul tarihi / Date of acceptance: 02.12.2020

Atıf / Citation: Yılmaz, D. (2020). Çocuğu hastanede yatan ebeveynlerin akılcı ilaç kullanımına yönelik tutumlarının belirlenmesi. *SBÜ Hemşirelik Dergisi*, 2(3), 129-136. doi: 10.48071/sbuhemsirelik.773332

ÖZ

Giriş: Çocuklarda akılcı ilaç kullanımı uygulamalarındaki aksaklıklar tüm dünyada, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde önemli sağlık sorunları arasında yer almaktadır.

Amaç: Bu araştırma, çocuğu hastanede yatan ebeveynlerin akılcı ilaç kullanımına yönelik ebeveyn tutumlarının belirlenmesi amacıyla planlanmıştır.

Yöntem: Tanımlayıcı tipte yapılan araştırmanın örneklemini, bir ilçe devlet hastanesinin çocuk servisinde tedavi gören çocuğu olan, çalışmaya katılmayı kabul eden 156 ebeveyn oluşturdu. Veriler Ebeveyn Tanıtıcı Bilgi Formu ve Akılcı İlaç Kullanımına Yönelik Ebeveyn Tutum Ölçeği (AİKİYETÖ) kullanılarak elde edildi. Değerlendirmede tanımlayıcı istatistikler, Kolmogorov-Smirnov testi, Mann-Whitney U testi, Kruskal Wallis testi kullanıldı.

Bulgular: Ebeveynlerin AİKİYETÖ toplam puanları (165,57 ± 26,82), akılcı ilaç kullanımına yönelik tutumlarının yüksek olduğunu göstermekte idi. Çalışmamızda ebeveynlerin aile tipinin akılcı ilaç kullanım puanını istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilediği; çekirdek ailede yaşayanların akılcı ilaç kullanımına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu belirlendi.

Sonuç: Araştırmadan elde edilen bulgular, ebeveynlerin akılcı ilaç kullanım düzeyinin yüksek olduğunu, ebeveynlerin en sık yaptıkları ilaç kullanım hatalarının evde ilaç bulundurma ve reçetesiz ilaç kullanımı olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda ebeveynlerin akılcı ilaç kullanımına ilişkin farkındalıklarının artmasını sağlayacak; akılcı ilaç kullanım davranışlarını kazandıracak eğitim, rehberlik ve danışmanlık programlarının yürütülmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akılcı ilaç kullanımı; çocuk; ebeveyn; hemşire; tutum.

ABSTRACT

Introduction: Problems in rational drug use in children are among important health problems worldwide, especially in developing countries.

Aim: This study was planned to determine the parental attitudes towards rational drug use of the parents whose children were hospitalized.

Methods: The sample of the study, which was conducted in a descriptive design, was comprised of 156 voluntary parents whose children is hospitalized in the child unit of a district public hospital. The data were collected through the Parent Information Form and the Parental Attitude Scale towards Rational Drug Use. Descriptive statistics, Kolmogorov-Smirnov test, Mann-Whitney U Test, Kruskal Wallis Test were used in the analysis.

Results: Based on the Parental Attitude Scale towards Rational AİKİYETÖ total scores (165.57 ± 26.82) showed that their attitudes towards rational drug use were high. In our study, it was determined that the family types of the parents statistically significantly affected on rational drug use score, wherein those living in a nuclear family had positive attitudes concerning the rational drug use (p<0.05).

Conclusion: The findings of the study show that the rational drug use level of the parents is high, and the most common drug use mistakes by parents are the possession of drugs at home and the use of non-prescription drugs. In this context, it can be suggested that training, guidance, and counselling programs should be organized in order to increase the awareness levels and improving the drug use attitudes of the parents, which is one of the responsible parties.

Keywords: Attitude; child; nurse; parent; rational drug use.

Giriş

İlaç, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından, “fizyolojik sistemleri veya patolojik durumları alıcının yararı için değiştirmek veya incelemek amacıyla kullanılan veya kullanılması öngörülen bir madde ya da ürün” olarak tanımlanmaktadır (Tosun, Tosun ve Gökalp, 2018). İlaçla tedavi, çağdaş tıp uygulamalarının en önemli tedavi şekillerinden birisi olup, akılcı olarak kullanıldığında çeşitli hastalıklarda mortalite ve morbiditeyi azaltmakta, doğru şekilde kullanılmadığında ise negatif etkileri nedeniyle toplum sağlığında önemli bir yere sahiptir (Bükülmez, 2017; Çiftçi ve Aksoy, 2017). Son yıllarda ilaçların %50'sinden fazlasının uygun olmayan şekilde reçetelenmesi, temin edilmesi veya satılması nedeniyle tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de akılcı olmayan ilaç kullanımı önemli bir sağlık sorunu haline gelmiştir (Sağır ve Parlakpınar, 2014; Allegaert, 2018). İlaçların, koruma ve tedavi etme etkilerinin yanı sıra oluşturabilecekleri yan etkileri ile sağlık harcamalarında önemli bir payının olması da akılcı ilaç kullanımının önemini ortaya koymaktadır (Çiftçi ve Aksoy, 2017).

Akılcı ilaç kullanımı DSÖ tarafından “kişilerin klinik bulgularına ve bireysel özelliklerine göre uygun ilacı, uygun süre ve dozajda, en düşük fiyata ve kolayca sağlayabilmeleri” olarak tanımlanmaktadır (Deniz, Oguzoncul ve Bentli, 2018; Nadeshkumar, Sathiadhas, Pathmeswaran ve Ranganathan, 2019; Ulupınar ve Akıcı, 2015). Uygun ilacın, uygun doz, süre ve uygulanma yoluyla, gerekli bilgilendirmeler yapılarak ve ekonomik açıdan uygunluğu da değerlendirilerek kullanılması ise akılcı ilaç kullanım ilkelerini oluşturmaktadır (Kolukisa, 2020). Literatürde DSÖ'nün tüm ilaçların yarısından fazlasının uygun olmayan şekilde reçete edildiği, dağıtıldığı veya satıldığını ve tüm hastaların yarısının ilaçları doğru şekilde kullanmadığını tahmin ettiği bildirilmektedir (World Health Organization [WHO], 2002; Holloway ve Van Dijk, 2011; Akıcı ve Başaran, 2015; Executive Board, 118, 2006; Allegaert, 2018). Schrier ve arkadaşları (2020) ise çocuklarda reçetesiz ilaç kullanım durumunun, Avrupa'da birinci basamak sağlık merkezlerinde %2-100 arasında değiştiğini bildirmektedir. Ülkemizde yürütülen araştırmalarda da benzer şekilde; ebeveynlerin çocuklarda ilaç kullanımı ile ilgili davranışlarında bilgi eksiklerinin ve yanlış uygulamalarının yanı sıra reçetesiz ilaç kullanım durumlarının olduğu belirtilmektedir (Durhasan Tutuk, 2015; Yılmaz, Arıkan, Baklacı, Bilmez ve Bülbül, 2013). Özellikle pediatrik popülasyonda reçetesiz ilaç kullanımı yenidoğanlarda %90'a kadar çıkabilmekte ve hayatı tehdit eden advers reaksiyonlara da yol açabilmektedir (Mukatash ve ark., 2018). Bu durum çocuklarda akılcı ilaç kullanımının önemini ortaya koymaktadır.

Çocuklar yetişkinlerin küçük minyatürü olmamakla birlikte, çocuk ve yetişkin hastalar arasında ilaçların biyoyararlanımı, farmakokinetik ve farmakodinamik özellikleri, etkinlikleri ve yan etkileri açısından belirgin farklılıklar bulunmaktadır (Akıcı ve Başaran, 2015; Nadeshkumar ve ark., 2019). Günümüzde çocukluk çağı hastalıklarının tedavilerinde ve vitamin/mineral desteği amacı ile ilaçlar çok fazla tüketilmekte, bu durumda

çocukları toplumda akılcı ilaç kullanımı açısından yüksek riskli hale getirmektedir. Çocukların fizyolojik farklılıkları ile birlikte, çocuklarda klinik ilaç araştırmalarının azlığı, uygulama yollarının sınırlı olması, uygun farmasotik ilaç üretim güçlükleri ve ilaç yan etkilerindeki bilinmezlikler çocukların akılcı ilaç kullanımını açısından yüksek riskli popülasyonda yer almasını sağlar (Bükülmez, 2017; Yewale ve Dharmapalan, 2012). Çocuklarda ilaç kullanımı erişkinlerle kıyaslandığında önemli farklılıklar içerir, çocuk hastalarda özellikle yanlış doz uygulaması gibi ilaç kullanım hatalarının görülme oranı yüksektir (Akıcı ve Başaran, 2015). İlaç dozunu ayarlama, birden fazla ilaç verilmesi, ilaç verme zamanları, ilaç verme süreleri, ilacın verildiği ölçekte ve ilaçların başka besinler ile karıştırılarak verilmesi, ebeveynlerin bilgi düzeyi vb. durumlar, akılcı ilaç kullanımı yönünden çocuklarda en sık karşılaşılan hatalar arasında yer almaktadır (Yılmaz ve ark., 2013; Kolukisa, 2020).

Çocuklarda ilaç kullanım hataları incelendiğinde, ebeveyn tutum ve davranışları ile sağlık profesyonelleri tarafından akılcı ilaç kullanımı konusunda bilgilendirilmelerinin önemi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, akılcı ilaç kullanımı sorununun çözümünde hemşirelere, hekimlere ve diğer sağlık çalışanlarına önemli roller düşmektedir. Özellikle hemşirelerin, ilaçların sekiz doğru ilkeye bağlı olarak doğru şekilde uygulanmasının yanında, ebeveynlerin çocuk hastalarda akılcı ilaç kullanımına yönelik eğitimi ve danışmanlık aşamasında da rolleri bulunmaktadır. Bu kapsamda ebeveynlerin yönlendirilmesi, danışmanlık ve eğitiminin planlanması aşamasında ilk basamak ebeveynlerin akılcı ilaç kullanımı konusundaki tutumlarının belirlenmesi önemlidir.

Amaç

Bu araştırma, çocuğu hastanede yatan ebeveynlerin akılcı ilaç kullanımına yönelik ebeveyn tutumunun belirlenmesi amacı ile planlanmıştır.

Araştırma Soruları

1. Ebeveynlerin akılcı ilaç kullanımına yönelik tutumu hangi düzeydedir?
2. Ebeveynlerin akılcı ilaç kullanımı ve tanıtıcı özellikleri arasındaki ilişki var mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Tasarımı

Araştırma tanımlayıcı tipte bir araştırma olarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Yapıldığı Yer

Araştırma Nisan 2019-Ocak 2020 tarihleri arasında Bandırma'da bir devlet hastanesinin çocuk servisinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Nisan 2019-Ocak 2020 tarihleri arasında bir devlet hastanesi çocuk servisinde tedavi gören tüm

çocukların ebeveynleri oluşturmuştur. Araştırmada bir örneklem seçimine gidilmemiş olup, belirtilen tarihler arasında 0-12 yaş arası çocuğu olan, çocuğu hastanede yatarak tedavi gören, okuma yazma bilen, Türkçe konuşabilen, çalışmaya katılmayı kabul eden 160 ebeveyn, anket formunu tam ve eksiksiz dolduran 156 ebeveyn çalışmaya dahil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri, araştırmacı tarafından "Ebeveyn Tanıtıcı Bilgi Formu" ve "Akılcı İlaç Kullanımına Yönelik Ebeveyn Tutum Ölçeği (AİK-YETÖ)" kullanılarak elde edilmiştir.

Ebeveyn ve Çocuk Tanıtıcı Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından literatür doğrultusunda (Çelebi, 2018; Dinç, Bireller, Şahin, Ergen ve Çakmakoglu, 2016) hazırlanmıştır. Form ebeveynlerin tanıtıcı özellikleri (ebeveynin yaşı, medeni durumu, öğrenim durumu, mesleği, ekonomik durumu) ile ebeveynlerin çocuklarında ilaç kullanımına ait bilgileri (0-12 yaş çocuk sayısı, hastaneye yatış şikayeti, kronik hastalığı olan çocuk bulunma durumu, çocuğu hastalandığında ilaç tedavisi için en sık nereye başvurdukları, reçetesiz en sık verilen ilaçlar vb.) içeren toplam 21 sorudan oluşmuştur.

Akılcı İlaç Kullanımına Yönelik Ebeveyn Tutum Ölçeği (AİK-YETÖ): Akılcı İlaç Kullanımına Yönelik Ebeveyn Tutum Ölçeği Çelebi (2018) tarafından geliştirilmiş ve geçerlik ve güvenilirliği yapılmıştır. Ölçek "Doğru ve Bilinçli Kullanım" (29 madde), "Etkili ve Güvenli Kullanım" (11 madde) olmak üzere 2 alt boyut ve toplam 40 maddeden oluşmaktadır. AİK-YETÖ "(1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum, (5) Tamamen Katılıyorum" olarak 5'li likert tipinde bir ölçektir. Ölçekteki 40 maddenin 12 maddesi olumsuz iken, 28 maddesi olumlu ifadede oluşmaktadır. Ölçekten alınan puan yükseldikçe ebeveynlerin akılcı ilaç kullanımına yönelik olumlu tutumu yükselmektedir. Ölçeğin Cronbach α katsayısı 0.887 olup, alt boyut Cronbach α katsayıları 0.894 (Doğru ve Bilinçli Kullanım), 0.771 (Etkili ve Güvenli Kullanım)'dir. Araştırmamızda ise ölçeğin Cronbach α katsayısının 0.960, alt boyut Cronbach α katsayılarının ise sırasıyla 0.974 ve 0.866 olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yapılabilmesi için Balıkesir Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (10.04.2019 Tarih / Karar No: 2019/69) ve araştırmanın yürütüleceği devlet hastanesinden gerekli yazılı izinler alınmıştır. Araştırmada kullanılan AİK-YETÖ için Çelebi'den (2018) kullanım izni alınmıştır. Çalışmada, ebeveynlere çalışmanın amacı açıklandıktan sonra gönüllülük ilkesi doğrultusunda bilgilendirilmiş onamları alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Veriler, Nisan 2019-Ocak 2020 tarihlerinde ilgili hastanenin Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Servisinde tedavi gören ve örneklem seçim kriterlerine uyan ebeveynler ile yüz yüze görüşme yöntemiyle elde edilmiştir. Araştırma kapsamında ebeveynlere çalışmanın konusu ve amacı hakkında bilgi verilmiştir. Araş-

tırmaya katılmayı kabul eden ebeveynlerden yazılı onamları alındıktan sonra, veri toplama formları araştırmacı tarafından, ebeveynlerin uygun olduğu zaman aralığında görüşme odasında yüz yüze görüşme yöntemi ile doldurulmuştur. Veri toplama formlarının uygulama süresi her bir katılımcı için ortalama 10-15 dakika sürmüştür.

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmada elde edilen veriler, bilgisayar ortamında IBM SPSS Version 21.0. (Armonk, NY: IBM Corp.) programı kullanılarak

Tablo 1. Ebeveynlerin Bazı Tanıtıcı Özellikleri (n=156)

Sosyodemografik Özellikler	n	(%)
Ebeveyn		
Anne	119	76,3
Baba	37	23,7
Yaş		
19-25 yaş	21	13,5
26-35 yaş	98	62,8
36 yaş ve üstü	37	23,7
Yaşanılan yer		
Şehir	53	34
İlçe	73	46,8
Köy	30	19,2
Aile tipi		
Çekirdek aile	137	87,8
Geniş aile	19	12,2
Sosyal güvence		
Var	135	86,5
Yok	21	13,5
Eğitim süresi		
Okuryazar	16	10,3
İlköğretim	24	15,5
Ortaöğretim	69	44,2
Lisans ve üstü	46	29,5
Çalışma durumu		
Çalışıyor	93	59,6
Çalışmıyor	63	40,4
Çocuk sayısı		
1	59	37,8
2	71	45,5
3 ve üzeri	26	16,7
Kronik hastalığı olan çocuk sayısı		
Evet	22	14,1
Hayır	134	85,9
Gelir düzeyi		
Gelirim giderimden az	34	21,8
Gelirim giderime eşit	106	67,9
Gelirim giderimden fazla	16	10,3

değerlendirilmiştir. Verilerin tanımlanmasında; ortalama, standart sapma, sayı ve yüzde kullanılmıştır. Nicel verilerin normal dağılıma uyup uymadığı test edilmiş, Kolmogorov Smirnov değeri $p>0,05$ olarak bulunduğu için analizlerde Mann-Whitney U testi ve Kruskal Wallis testi kullanılmıştır. İstatistiksel kararlarda anlamlılık düzeyi $p<0,05$ olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

Araştırma kapsamında yer alan ebeveynlerin %76,3'ü ($n=119$) annelerden oluşmakta, ebeveynlerin %62,8'i ($n=98$) 26-35 yaş aralığında ve %46,8'i ($n=73$) ilçe merkezinde yaşamakta idi. Ebeveynlerin %87,8'i ($n=137$) çekirdek aile, %44,2'si ($n=69$) ortaöğretim mezunu ve %40,4'ü ($n=63$) çalışmıyordu. Ebeveynlerin ortalama yarısının 2 çocuğu olduğu ve büyük çoğunluğunun ise kronik hastalığı olan çocuğu olmadığı belirlenmiştir (Tablo 1).

Ebeveynlerin çocuklarında ilaç kullanma durumları incelendiğinde; ebeveynlerin %77,6'sının ($n=121$) gerekli olabileceği düşüncesiyle evde ilaç bulundurduğu, %37,8'inin ($n=59$) gerekli olabileceği düşüncesiyle ilaç temin ettiği belirlenmiştir. Ebeveynlerin %60,9'unun ($n=95$) çocukları hastalandığında ilk tercih olarak ilaçla tedavi seçeneğine başvurduğu, %50'sinin

de ($n=78$) en sık ateş düşürücü olarak reçetesiz ilaç kullandığı saptanmıştır. Ebeveynlerin %12,2'sinin ($n=12,2$) ise ilaçlar hakkında hemşirelerden bilgi edindiği belirlenmiştir (Tablo 2).

Araştırma kapsamına alınan ebeveynlerin Akılcı İlaç Kullanımına Yönelik Ebeveyn Tutum Ölçeği puan ortalamaları $165,57 \pm 26,82$ olup, ölçeğin alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları; doğru ve bilinçli kullanım için $123,41 \pm 21,85$, etkili ve güvenli kullanım için $42,16 \pm 9,12$ olarak saptanmıştır (Tablo 3).

Araştırmada ebeveynin cinsiyet, yaş, yaşadığı yer, sosyal güvence, eğitim durumu, çalışma durumu, gelir düzeyi, çocuk sayısı ve kronik hastalığı olan çocuk sayısı ile Akılcı İlaç Kullanımına Yönelik Ebeveyn Tutum Ölçeği (AİKİYETÖ) alt boyutları ve toplam puan ortalaması açısından gruplar arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$). Ebeveynlerin aile tipine göre, doğru ve bilinçli kullanım alt boyutu ve AİKİYETÖ toplam puan ortalaması, çekirdek ailede yaşayan ebeveynlerde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek bulunurken ($p<0,05$); etkili ve güvenli kullanım alt boyutu puan ortalaması açısından istatistiksel fark bulunmamıştır ($p>0,05$) (Tablo 4).

Tartışma

Son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de uygun olmayan ve gereksiz ilaç kullanımı halk sağlığı açısından ciddi bir sorun olup, akılcı olmayan ilaç kullanımı tüm hastaların tedaviye uyumunun azalması, ilaç etkileşimleri, bazı ilaçlara karşı direnç gelişmesi, hastalıkların tekrarlanması ya da uzaması, yan etki görülme sıklığının artması, tedavi maliyetlerinin artması gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir (Akılcı İlaç Kullanımı Ulusal Eylem Planı, 2014). Akılcı olmayan ilaç kullanımından en fazla etkilenen riskli gruplar arasında ise çocuklar yer almaktadır. Yatarak tedavi gören çocukların ilaç uygulama süreci öncelikle hemşirelerin sorumluluğunda iken, çocuklarda ilaçların akılcı kullanımının sağlanmasında en büyük sorumluluk sahibi taraflardan birisi ise ebeveynlerdir. Çocuklarda ilaçların akılcı düzeyde kullanılabilmesinde ebeveynlerin tutum ve davranışları önemli yer tutmaktadır (Mukattash ve ark., 2018; Kolukısa, 2020). Akılcı olmayan ilaç kullanım davranışlarından biri evde

Tablo 2. Ebeveynlerin Çocuklarında Akılcı/Akılcı Olmayan İlaç Kullanım Durumu ile İlgili Özellikleri (n=156)

Tanıttıcı Özellikler	n	(%)
Gerekli olabileceği düşüncesiyle evde ilaç bulundurma durumu		
Evet	121	77,6
Hayır	35	22,4
Gerekli olabileceği düşüncesiyle ilaç yazdırma veya satın alma		
Evet	59	37,8
Hayır	97	62,2
Çocuk hastalandığında ilk olarak yapılan		
Doktora Götüren	18	11,5
Doktora Gitmeden İlaç Veren	95	60,9
Doktora Gitmeden İlaç Dışı Bitkisel Ürün Kullanan	43	27,6
Reçetesiz verilen ilaç grupları		
Ateş düşürücü	78	50,0
Ağrı kesici	10	6,4
Antibiyotik	9	5,8
Vitamin	9	5,8
Öksürük şurupları	4	2,6
Kas gevşeticiler	1	0,6
Kullanmayan	45	28,8
Bilginin elde edildiği kaynaklar		
Hekim	79	50,6
Eczacı	33	21,2
İnternet	23	14,7
Hemşire	19	12,2
Bilgi almayan	2	1,3

Tablo 3. Ebeveynlerin Akılcı İlaç Kullanımına Yönelik Tutum Ölçeğinden Aldıkları Puanların Dağılımı (n=156)

AİKİYETÖ	Min	Maks	Ort. \pm SS	Ölçekten Alınabilecek Puan
Alt Boyut Puanları				
Doğru ve Bilinçli Kullanım	29,00	145,00	123,41 \pm 21,85	29-145
Etkili ve Güvenli Kullanım	11,00	55,00	42,16 \pm 9,12	11-55
Toplam Puan	40,00	200,00	165,57 \pm 26,82	40-200

AİKİYETÖ: Akılcı İlaç Kullanımına Yönelik Ebeveyn Tutum Ölçeği; Min-Maks: Minimum-Maksimum; Ort \pm SS: Ortalama \pm Standart Sapma

Tablo 4. Ebeveynlerin Bazı Tanıtıcı Özellikleri ve Akılcı İlaç Kullanımına Yönelik Ebeveyn Tutum Ölçeği Puan Ortalamaları (n=156)

Tanıtıcı Özellikler	Doğru ve Bilinçli Kullanım		Etkili ve Güvenli Kullanım	AİKİYETÖ Toplam Puan	
	n	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	
Ebeveyn cinsiyeti	Anne	119	122,35 ± 23,00	41,92 ± 8,93	164,27 ± 27,97
	Baba	37	126,83 ± 17,50	42,91 ± 9,78	169,75 ± 22,55
	Test değeri*	Z	-0,992	-0,716	-0,994
	p	0,321	0,474	0,320	
Yaş	19–25 yaş	21	125,47 ± 14,93	43,95 ± 10,37	169,42 ± 22,31
	26–35 yaş	98	123,01 ± 24,29	42,83 ± 8,95	165,07 ± 29,03
	36 yaş ve ↑	37	123,32 ± 18,42	41,40 ± 8,96	164,72 ± 23,21
	Test değeri**	X ²	0,332	0,044	0,621
p	0,847	0,593	0,733		
Yaşanılan yer	Şehir	53	120,75 ± 24,43	42,39 ± 8,73	163,15 ± 28,74
	İlçe	73	124,46 ± 21,11	42,10 ± 9,87	166,55 ± 27,52
	Köy	30	125,56 ± 18,84	41,86 ± 8,12	167,43 ± 21,57
	Test değeri**	X ²	1,001	0,278	0,610
p	0,666	0,870	0,737		
Aile tipi	Çekirdek aile	137	129,95 ± 22,89	42,48 ± 9,28	166,44 ± 27,91
	Geniş aile	19	119,52 ± 11,59	39,78 ± 7,71	159,31 ± 16,21
	Test değeri*	Z	-2,364	-1,417	-2,350
p	0,024	0,157	0,019		
Sosyal güvence	Var	135	123,37 ± 21,92	41,97 ± 9,42	165,35 ± 26,98
	Yok	21	123,66 ± 21,97	43,33 ± 6,95	167,00 ± 26,37
	Test değeri*	Z	-0,099	-0,354	-0,395
p	0,920	0,724	0,693		
Eğitim durumu	Okur yazar	16	116,43 ± 26,04	42,06 ± 6,61	158,50 ± 26,00
	İlköğretim	24	127,91 ± 16,14	42,66 ± 9,06	170,58 ± 22,55
	Ortaöğretim	69	122,04 ± 22,17	41,55 ± 8,95	163,59 ± 25,57
	Lisans ve ↑	46	125,91 ± 23,75	42,95 ± 10,34	168,86 ± 30,75
	Test değeri**	X ²	6,969	1,472	6,192
p	0,073	0,689	0,103		
Çalışma durumu	Çalışıyor	93	121,93 ± 23,20	41,40 ± 8,41	163,34 ± 27,59
	Çalışmıyor	63	125,60 ± 19,67	43,26 ± 10,05	168,87 ± 25,49
	Test değeri*	Z	-0,981	-1,674	-1,449
p	0,326	0,094	0,147		
Gelir Düzeyi	Gelirim giderimden az	33	126,47 ± 21,20	43,44 ± 8,33	169,91 ± 24,20
	Gelirim giderime eşit	107	123,37 ± 19,75	41,85 ± 9,06	165,23 ± 24,82
	Gelirim giderimden fazla	16	117,18 ± 33,95	41,43 ± 11,29	158,62 ± 41,67
	Test değeri**	X ²	1,415	0,335	1,280
p	0,493	0,846	0,527		
Çocuk Sayısı	1	59	124,23 ± 21,82	4,74 ± 9,31	167,98 ± 27,59
	2	71	122,40 ± 24,49	40,47 ± 9,11	162,88 ± 28,43
	3 ve üzeri	26	124,30 ± 13,12	43,15 ± 8,21	167,46 ± 19,84
	Test değeri**	X ²	0,504	4,413	1,818
p	0,772	0,110	0,403		
Kronik hastalığı olan çocuk sayısı	Evet	22	120,90 ± 20,57	42,86 ± 7,35	163,77 ± 23,08
	Hayır	134	123,82 ± 22,10	42,04 ± 9,40	165,87 ± 27,45
	Test değeri*	Z	-1,151	-0,128	-0,828
P	0,250	0,899	0,408		

* Mann-Whitney U testi; ** Kruskal Wallis testi; AİKİYETÖ: Akılcı İlaç Kullanımına Yönelik Ebeveyn Tutum Ölçeği

ilaç bulundurmamak olup, hekim önerisi olmadan ilaç kullanımını kolaylaştırma ve çocuklarda ilaç kaynaklı zehirlenmelere de neden olabilme durumu nedeniyle önemlidir (Kolukisa, 2020). Yapılan çalışmalarda ebeveynlerin evde ilaç bulundurduğu ya da biriktirdiği veya çocuğu için evde ilaç bulunsun diye bazen hekime ilaç yazdırdıkları belirtilmektedir (Utli ve Turan, 2020; Durhasan Tutuk, 2015; Yeniçeri, 2019; Wang ve ark., 2019). Çalışma sonuçlarımız ebeveynlerin gerekli olabileceği düşüncesiyle evde ilaç bulundurma yönünden literatürdeki çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir (Tablo 2).

Ebeveynlerin ilaçlara kolay ulaşmaları, ilaç fiyatları, zamandan dolayı sağlık kuruluşlarına vakit ayıramama, sağlık hizmetlerindeki maliyet ve yetersizlik vb gibi sebeplerden dolayı bireyler hekime danışmadan ilaç kullanımına yönelmektedirler (Çalışır, 2019; Utli ve Turan, 2020). Çalışır'ın (2019) çalışmasında ebeveynlerin çocukları hastalandığında annelerin sadece %28.4'ünün ilk olarak çocuğunu doktora götürdüğü belirtilmektedir. Çalışma sonuçlarımız Çalışır'ın çalışma sonuçları ile ebeveynlerin çocuklarını hastalık durumlarında doktora götürme oranındaki yetersizlik açısından benzerlik göstermektedir. Ebeveynlerin reçetesiz ilaç kullanım durumlarında çoğunlukla tercih edilen ilaç grupları antipiretikler, antibiyotikler, analjezikler, vb oluşturmaktadır. Literatürde çalışmalarda antipiretik kullanım oranlarındaki artışın ebeveynlerin ateş konusunda bilgi eksikliği, ateşle ilgili endişelerinden kaynaklandığı belirtilmekte olup çalışma sonuçlarımızda literatür ile uyumluluk göstermektedir (Utli ve Turan, 2020; Kolukisa, 2020; Çelebi, 2018) (Tablo 2).

Akılcı ilaç kullanımında hekim, eczacı, hemşire, hasta/hasta yakınlarının önemli rolleri bulunmakta olup özellikle sağlık profesyonelleri tarafından hasta/hasta yakınlarının bilgilendirilmesi önem taşımaktadır (Çiftçi ve Aksoy, 2017; Akıcı ve Başaran, 2015; Ulupınar ve Akıcı, 2015). Yapılan çalışmalarda ebeveynlerin ilaçların tekrar kullanımı ile ilgili bilgileri önceki deneyimlerinden (Ekenler ve Koçoğlu, 2016) ve görsel medya ve internet aracılığıyla edindiği (Kısakolu, 2020), ilaçların kullanımına ilişkin çoğunlukla hekimlerden bilgi aldığı (Kolukisa, 2020; Utli ve Turan, 2020; Yeniçeri, 2019) belirtilmektedir. Çalışmamızda literatürde yer alan Kolukisa (2020), Utli ve Turan (2020) ve Yeniçeri'nin (2019) çalışmaları ile benzer şekilde ebeveynlerin çocuklarında kullanılan ilaçlar hakkında ilk basamak olarak hekimlerden bilgi edindiği görülmektedir (Tablo 2).

Akılcı ilaç kullanımında ebeveynlerin tutumları önemli yer tutmaktadır. Çelebi'nin (2018) geçerlik, güvenilirlik ve faktör yapısını inceledikleri çalışmalarında ölçeğin puan ortalaması 157,13±16,25; "doğru ve bilinçli kullanım" alt boyutu puan ortalaması 120,62±11,55, "etkili ve güvenli kullanım" alt boyut puan ortalaması 36,51±7,68 olarak belirlenmiştir. Çalışır'ın (2019) annelerin akılcı ilaç kullanım tutumlarını değerlendirdikleri çalışmalarında, toplam puan ortalaması 161,46±17,53, alt boyut puan ortalamaları ise sırası ile 124,74±13,63 (doğru ve bilinçli kullanım) ve 36,71±7,62 (etkili ve güvenli kullanım) idi. Utli ve Turan'nın (2020) çalışmalarında ölçek toplam puan ortalaması

147,19±9,07, "doğru ve bilinçli kullanım" alt boyutu puan ortalaması 111,34±7,46, "etkili ve güvenli kullanım" alt boyut puan ortalaması 35,85±3,57'dir. Benzer şekilde Pınar, Karataş, Bozdemir, ve İlker (2013) araştırmasında ebeveynlerin akılcı ilaç kullanım puanlarının oldukça yüksek olduğu belirtilmektedir. Çalışmamızda ise ebeveynlerin ölçek puanları incelendiğinde diğer çalışmalar ile benzerlik gösterdiği; ebeveynlerin akılcı ilaç kullanımına yönelik tutumlarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durumun araştırmaya katılan ebeveynlerin eğitim seviyelerinin yüksek olması ve çalışan ebeveyn sayısının fazla olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Kişilerin akılcı ilaç kullanımlarında yaş, bilgi ve davranış durumları gibi demografik özelliklerin önemli bir yer tuttuğu ve tutumlarını etkilediği bildirilmiştir (Maniero ve ark., 2018). Çalışmamızda ebeveynlerin cinsiyeti, yaşı, yaşanılan yer, sosyal güvence, eğitim durumu, çalışma durumu, çocuk sayısı ve kronik hastalıklı çocuğa sahip olma durumunun, akılcı ilaç kullanımına yönelik tutumlarını etkilemediği, sadece çekirdek ailede yaşayanların akılcı ilaç kullanmalarına yönelik tutumlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$) (Tablo 4). Literatürde ebeveynlerin sosyodemografik özelliklerinden ebeveynlerin aile tipinin, akılcı ilaç kullanımına yönelik tutumlarını etkilediğini belirten çalışmalar (Çelebi, 2018; Çınar, 2018) bulunduğu gibi etkisinin olmadığını belirten farklı çalışmalar da bulunmaktadır (Maniero ve ark., 2018; Çalışır, 2019; Utli ve Turan, 2020). Çelebi'nin (2018), çalışmasında ebeveynlerin aile tipinin akılcı ilaç kullanımına yönelik tutumlarını etkilediği ve çekirdek ailede yaşayanların akılcı ilaç kullanmalarına yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu belirtilmektedir. Çınar'ın (2018) çalışmasında annelerin akılcı ilaç kullanımının çekirdek ailede yaşayanlarda, gelir düzeyi yüksek olanlarda, akılcı ilaç kullanım farkındalığı olanlarda yüksek olduğu belirtilmektedir. Çalışma sonuçlarımız Çelebi (2018) ve Çınar'ın (2018) çalışma sonuçları ile ebeveynlerin aile tipinin akılcı ilaç kullanımına yönelik tutumlarını etkilemesi yönünden benzerlik göstermektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sadece bir hastanede gerçekleştirilmesi ve araştırma sonuçlarının gerçekleştirildiği örneklem grubu ile sınırlı olması, araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

Sonuç

Araştırmadan elde edilen bulgular çekirdek ailede yaşayan ebeveynlerin akılcı ilaç kullanım tutumlarının daha yüksek olmakla birlikte araştırmaya katılan tüm ebeveynlerin akılcı ilaç kullanımına yönelik tutumlarının yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Ebeveynlerin akılcı ilaç kullanımına yönelik ebeveyn tutumları ölçeğinden yüksek puan almalarına rağmen; ilaçların saklanması ve tedavinin sürdürülmesi ile ilişkili uygulama hataları olduğu; gerekli olabileceği düşüncesiyle evde ilaç bulundukları, ilk tercih olarak ilaçla tedavi seçeneğine başvurdukları, özellikle de çocuklarında reçetesiz olarak ilaç kullandıkları belirlenmiştir.

Bu doğrultuda akılcı ilaç kullanımının sağlanmasında ebeveynlerin farkındalıklarının artırılması ve akılcı ilaç kullanım davranışlarının kazandırılabilmesi için eğitim, rehberlik ve danışmanlık programlarının oluşturulması gereklidir. Özellikle çocuklarda ilaçların akılcı kullanılmaması sorununun çözümünde çocuk sağlığının korunması ve sürdürülmesinde görevli hemşirelerin ekip içerisinde yer almasının önemi vurgulanmalıdır. Taburculuk planlanan çocukların ailelerine, hemşire eğitimlerinde akılcı ilaç kullanımına yönelik eğitimlerin verilmesi önerilmektedir. Ayrıca toplumsal farkındalığın artırılmasında çocuklar gibi hassas gruplarda ilaçların akılcı kullanımına yönelik yeni çalışmaların, daha büyük örneklem grubunda ve ilaç kullanım özelliklerinin karşılaştırılarak yapılması önerilebilir.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik kurul onayı, Balıkesir Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (10.04.2019 Tarih /Karar No: 2019/69) alınmıştır.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Çalışma Fikri (Konsepti) ve Tasarımı - DY; Veri Toplama - DY; Verilerin Analizi ve Yorumlanması - DY; Makalenin Hazırlanması - DY; Yayınlanacak Son Haline Onay Verme - DY.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını açıklamıştır.

Kaynaklar

- Akıcı, N., ve Başaran, N.F. (2015). Çocuklarda akılcı ilaç kullanımı. *Türkiye Klinikleri J Pharmacol-Special Topics*, 3(1), 50-6.
- Akılcı İlaç Kullanımı Ulusal Eylem Planı 2014-2017. (2014). Sağlık Bakanlığı. Erişim adresi (24.05.2020): <http://www.akilciilac.gov.tr/wp-content/uploads/2014/11/aik-ulusal-eylem-planı.pdf>
- Allegaert, K. (2018). Rational Use of Medicines in Neonates: Current Observations, Areas for Research and Perspectives. *Healthcare*, 6(3), 115.
- Bükülmez, A. (2017). Çocuklarda akılcı ilaç kullanımı. *Türkiye Klinikleri J Fam Med-Special Topics*, 8(3), 210-4.
- Çalışır, Ö. (2019). Hastaneye yatan çocukların annelerinin akılcı ilaç kullanımına ilişkin tutumlarının belirlenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Nevşehir.
- Çelebi, A. (2018). Akılcı İlaç Kullanımına Yönelik Ebeveyn Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi. (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Çınar, A.S. (2018). Pınarhisar'da beş yaş altı çocuğu olan annelerin akılcı ilaç kullanım durumu ve etkileyen etmenler. (Yüksek Lisans Tezi). Kırklareli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kırklareli.
- Çiftçi, B., ve Aksoy, M. (2017). Çocuklarda akılcı ilaç kullanımı ve hemşirelerin sorumlulukları. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(3), 191-194.
- Deniz, S., Oguzoncul, A.F., & Bentli, R. (2018). Evaluation of drug use habits and rational drug use of persons registered to primary health care. *Med Science*, 7(4), 930-4.
- Diñç, A.B., Bireller, E.S., Şahin, E., Ergen, A., ve Çakmaköđlu, B. (2016). Antibiyotiklerin akılcı kullanımının ebeveynler üzerinde araştırılması. *Deneysel Tıp Dergisi*, 6(12), 33-44.
- Durhasan Tutuk, E. (2015). 0-12 yaş çocuğu olan annelerin akılcı ilaç kullanımlarının incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Ekenler, Ş. ve Koçoğlu, D. (2016). Bireylerin akılcı ilaç kullanımıyla ilgili bilgi ve uygulamaları. *Journal of Hacettepe University Faculty of Nursing*, 3(3), 44-55.
- Executive Board, 118. (2006). Rational use of medicines: progress in implementing the WHO medicines strategy: report by the Secretariat. World Health Organization. Erişim adresi (14.03.2020): <https://apps.who.int/iris/handle/10665/21525>
- Holloway, K., & Van Dijk, L. (2011). The World Medicines Situation 2011-Rational use of medicines. World Health Organization (WHO), Geneva. WHO/EMP/MIE/2011.2.2.
- Kolkusa, T. (2020). Hastanede Çocuğu Yatan Annelerin Çocuklarda Akılcı İlaç Kullanımı İle İlgili Bilgi Durumlarının Belirlenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Maniero, H.K., Martins, A.A., Melo, A.C., Paz, L., Schraiber, R.B., & Galato, D. (2018). Use of drugs in children aged zero to five years old in Tubarão, Santa Catarina, Brazil. *Uso de medicamentos em crianças de zero a cinco anos de idade residentes no município de Tubarão, Santa Catarina. Revista Paulista de Pediatria : Orgao Oficial da Sociedade de Pediatria de Sao Paulo*, 36(4), 437-44. doi: 10.1590/1984-0462/2018;36;4;00008
- Mukattash, T.L., ALGhazawi, N.Y., Abu Farha, R.K., Jarab, A.S., Hâmeen-Anttila, K., Vainio, K., & Gammoh, O.S. (2018). An audit on parental attitudes towards medicines used in children. *Saudi Pharmaceutical Journal: SPJ: The Official Publication of the Saudi Pharmaceutical Society*, 26(1), 133-137. doi: 10.1016/j.jsps.2017.10.001
- Nadeshkumar, A., Sathiadas, G., Pathmeswaran, A., & Ranganathan, S.S. (2019). Prescribing, dispensing and administration indicators to describe rational use of oral dosage forms of medicines given to children. *WHO South-East Asia Journal of Public Health*, 8(1), 42-9.

- Pınar, N., Karataş, Y., Bozdemir, N., ve İlker, Ü. (2013). Adana ilindeki insanların ilaç kullanım alışkanlıkları. *TAF Prev Med Bull*, 12(6), 636-639.
- Sağır, M., ve Parlakpınar, H. (2014). Akılcı İlaç Kullanımı. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3(2), 32-35.
- Schrier, L., Hadjipanayis, A., Stiris, T., Ross-Russell, R.I., Valiulis, A., Turner, M.A., ...van den Anker, J. (2020). Off-label use of medicines in neonates, infants, children, and adolescents: a joint policy statement by the European Academy of Paediatrics and the European society for Developmental Perinatal and Pediatric Pharmacology. *European Journal of Pediatrics*, 179(5), 839-847. doi: 10.1007/s00431-019-03556-9
- Tosun, N., Tosun, M., ve Gökalp, Y. (2018). İkinci basamak sağlık kurumuna başvuran hastaların akılcı ilaç kullanım durumlarının belirlenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science*, 5(27), 370-385.
- Ulupınar, S., ve Akıcı, A. (2015). Hemşirelik Uygulamalarında Akılcı İlaç Kullanımı. *Türkiye Klinikleri J Pharmacol-Special Topics*, 3(1), 84-93.
- Utlı, H., ve Turan, M. (2020). 0-12 Yaş Arası Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Akılcı İlaç Kullanımına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 36(2), 87-95.
- Wang, J., Sheng, Y, Ni, J., Zhu, J., Zhou, Z., Liu, T., Zhang, X., ... Zhao, Q. (2019). Shanghai parents' perception and attitude towards the use of antibiotics on children: a cross-sectional study. *Infection and Drug Resistance*, 12, 3259-3267. doi: 10.2147/IDR.S219287
- World Health Organization (WHO). (2002). Promoting rational use of medicines: core components. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/67438>
- Yeniçeri, Ş. (2019). Çocuk acil hastaları ebeveynlerinin akılcı ilaç kullanımı ve yetişkin sağlık okuryazarlığı. (Yüksek Lisans Tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tokat
- Yewale, V.N., & Dharmapalan, D. (2012). Promoting appropriate use of drugs in children. *International Journal of Pediatrics*, 906570. doi: 10.1155/2012/906570
- Yılmaz, F., Arıkan, D., Baklacı, Ö., Bilmez, A., ve Bülbül, D. (2013). 0-2 Yaş dönem çocuğu olan annelerin oral ilaç kullanım davranışlarının incelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 16(2), 82-8.